

Алла Степанюк,
д. пед. н., професор,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ОРГАНІЗАЦІЯ ПАРИТЕТНОЇ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЛЮ НАД ДІТЬМИ

У статті розкрито причини розходження цінностей змісту освіти та життєвих пріоритетів школярів. Окреслено один із можливих шляхів запобігання насиллю в освітньому середовищі – організація паритетної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системах «вчитель-учень» та «учень-учень». Висвітлено підходи до формування у майбутніх учителів діалогічних умінь.

Alla Stepaniuk

ORGANIZATION OF PARITY SUBJECT-SUBJECT INTERACTION BETWEEN THE PARTICIPANTS OF EDUCATIONAL PROCESS AS A FACTOR OF PREVENTION OF CHILD ABUSE

The article reveals the reasons of difference between educational content values and student life priorities. It describes one of the possible ways of preventing violence in educational space – organization of parity subject-subject collaboration in the systems “teacher-student” and “student-student”. The approaches of development of dialogue skills in future teachers are outlined.

Як відомо, сучасна криза освіти багато в чому пов'язана з неможливістю повноцінного засвоєння учнями обсягу інформації, який весь час зростає. Світ розірваний в уяві учня на окремі факти, поняття, закони тощо. Проведені дослідження науковців (С. У. Гончаренко, В. Р. Ільченко, А. В. Степанюк та ін.) свідчать, що при існуючому підході до конструювання змісту освіти, цілісна картина природи та світу формується у школярів на недостатньому світоглядному рівні. Вона не сприяє дієвості знань та не виконує в повному обсязі функції пояснення явищ навколишньої дійсності. Крім того, цінності змісту освіти видаються відірваними від системи життєвих пріоритетів та настанов школяра. Учень зобов'язаний вивчати та вважати важливим те, що сам важливим для себе не визнає. Цей внутрішній конфлікт виливається у невмотивовані протести, бунти, які і сам учень не завжди може пояснити. Ще гірше, якщо конфлікт заганняється всередину і стає причиною численних неврозів та захворювань [1]

З метою усунення окресленої суперечності в сучасній системі вітчизняної освіти відбувається перебудова її мотиваційної, змістової та процесуальної складових, що відображається у створенні нових навчальних планів, програм, підручників, посібників для учнів та вчителів. На нашу думку, при цьому обов'язково повинен бути фактор варіативності моделей навчання, що дозволяє врахувати такі пріоритетні цінності, як особистісні освітні потреби, індивідуальні запити учнів, їх пізнавальні інтереси, їх диференційовані здібності і пов'язану з цим свободу вибору індивідуальної освітньої траєкторії в варіативному і диференційованому педагогічному просторі.

Тому існує потреба переходу школи на нову концепцію освіти. З одного боку, вона повинна передбачати формування передусім учня як особистості, вільної в помислах, переконаннях і вчинках, духовно багатой, інтелектуальної, творчої, самостійної і самодіяльної, внутрішньо гармонійно розвиненої, а з іншого боку – забезпечити якісні умови життєдіяльності учня в умовах загальноосвітньої школи. Один з аспектів такого навчання – створення умов для реалізації кожним учнем, власної освітньої траєкторії, зумовленої його навчальними можливостями, запитами, інтересами, задатками і здібностями.

Необхідність реформування системи освіти в Україні, її удосконалення і підвищення рівня якості є важливою соціокультурною проблемою, яка значною мірою зумовлюється проголошенням життя людини найвищою суспільною цінністю та потребами формування позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації та самореалізації. Це актуалізує проблему виховання гуманного ставлення до школярів у процесі фахової підготовки майбутніх учителів. У «Концептуальних засадах демократизації та реформування освіти в Україні» наголошено на тому, що в основі оновлення методів, прийомів навчальної діяльності повинно лежати гуманістичне спілкування, партнерські стосунки, принципи рівноправного діалогу.

Учителі повинні уміти налагоджувати спілкування з учнем на основі паритетної взаємодії. Формуванню такого умінь сприяє використання методу особистого прикладу викладача при організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Це можливо за умови визнання концепції педагогічного процесу як діалогу, що передбачає взаємоспрямовану взаємодію учасників навчально-виховного процесу. Педагогічне спілкування виступає головним механізмом досягнення головних цілей навчання та виховання. Разом з тим, результати аналізу практики навчання свідчать, що педагоги не завжди готові будувати свої стосунки зі студентами на принципах діалогічного спілкування, взаєморозуміння,

співробітництва й співтворчості. Деякі з них вважають діалог лише формою організації, а не педагогічною цінністю, важливим засобом взаємодії учасників освітнього процесу. У зв'язку з цим актуалізується проблема формування у студентів діалогічних умінь у процесі професійної підготовки, яка реалізується двома взаємопов'язаними шляхами: через організацію процесу навчання у вищій школі на основі паритетної взаємодії у системі «викладач-студент» та цілеспрямовану спеціальну діяльність із формування у майбутніх учителів відповідних умінь. Високий та достатній рівні сформованості у вчителів діалогічних умінь сприятимуть подоланню суперечності між постійним ускладненням професійних функцій сучасного педагога й недостатньою здатністю випускників вищої педагогічної школи до їх творчої реалізації [2].

Аналіз нормативної бази, інформаційних матеріалів для вищих навчальних закладів стосовно ідей та документів Болонського процесу, праць науковців, результатів відзвітів випускників педагогічних університетів, власний досвід підготовки студентів в умовах кредитно-трансферної системи навчання свідчать про те, що проблеми організації діалогічної взаємодії слід розглядати на трьох рівнях освітнього середовища: макрорівні (загальнодидактичний), мезорівні (конкретна навчальна дисципліна) та мікрорівні (особистісний), які утворюють ієрархічну систему.

Оскільки педагогічна взаємодія реалізується в певних педагогічних ситуаціях сукупністю самих різноманітних дій – перцептивних, мнемічних, комунікативних, предметно-перетворюючих, дослідницьких, контролюючих (самоконтролюючих), оціночних (самооціночних), необхідно використовувати системний підхід до їх розгляду. Ці дії підпорядковані певним цілям і спрямовані на вирішення тих чи інших завдань, свідомо (цілеспрямовано) чи стихійно, інтуїтивно створених викладачем у педагогічних ситуаціях. Засоби навчальної взаємодії, за допомогою яких вона здійснюється, розглядаються нами у трьох площинах:

1. Це інтелектуальні дії, що лежать в основі пізнавальної і дослідницької функції навчальної діяльності (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація тощо), без яких неможлива ніяка розумова діяльність.
2. Це знакові, мовні, вербальні засоби, в формі яких засвоюється знання, піддається рефлексії і відтворюється індивідуальний досвід.
3. Фонові знання, включенням до яких нових знань структурується індивідуальний досвід, тезаурус студента [4].

Моделювання діяльності студентів, при якій головна увага відводиться становленню і розвитку їх особистості як індивідуальності в сукупності когнітивних, емоційних і потребо-мотиваційних характеристик, створює умови для переорієнтації функції викладача із джерела знань на спрямовуючу та контролюючу функцію. Лекції, що відбуваються на основі діалогової технології мають свою специфіку. Насамперед на них проходить «добудова» педагогом до цілісного теоретичного рівня тих проблем, які були сформульовані ним і студентами під час семінарських чи лабораторних занять. У цьому випадку лекція стає продуктивною – у студентів виникає власна думка, сумніви, запитання, що сприяє формуванню їх комунікативних умінь та вихованню гуманного ставлення до суб'єктів професійної взаємодії.

Розроблене викладачами кафедри програмно-методичне забезпечення, що ґрунтується на технології рефлексивної дії та принципах позитивної мотивації, сприятливого емоційного клімату, атмосфери довіри та доброзичливості, дозволяє забезпечити паритетну взаємодію учасників освітнього процесу, ділову співпрацю і співтворчість педагога та учнів на основі поєднання колективних форм навчання з особистісно орієнтованим підходом, де педагогічна діяльність реалізується у роботі в групах, індивідуального включення кожного у колективну діяльність, різних форм розподілу праці, диференційованої допомоги, урахування особистісних якостей, індивідуальних можливостей і рівня підготовленості кожного школяра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освітні технології : [навч.-метод.посіб.] / О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська та ін. : за заг. ред. О. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
2. Степанюк А. Конструювання змісту біологічної освіти на основі системного підходу / А. Степанюк, В. Грубіно // Біологія і хімія в школі. – 2006. – № 1. – С. 6–10.
3. Фурман А. Теорія і практика розвивального підручника / А. Фурман. – Тернопіль : Екон. думка, 2004. – 288 с.
4. Фурман А. Система інноваційної освітньої діяльності модульно-розвивальної школи та її комплексна експертиза / А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2005. – № 2. – С. 29–76.
5. Якиманская И. Принципы построения образовательных программ и личностное развитие учащихся / И. Якиманская // Вопросы психологии. – 1999. – № 3. – С. 39–47.